

**QONUNLAR IJROSI UTIDAN (UMUMIY) NZORATNI AMALGA
OSHIRUVCHI PROKURORNING VAKOLATLARI**

Dalaboyeva Ruxshona Zokir qizi

Toshkent viloyati yuridik texnikum o'quvchisi

Annotatsiya: Maqolada qonunlar ijrosi yuzasidan tekshiruv haqida bayon qilingan

Kalit so'zlar: qonunlar ijrosini tekshirish

Ushbu mavzuni yoritish uchun qonunlar ijrosi yuzasidan tekshirishlar o'tkazish tartibi, tekshirish natijalarini rasmiylashtirish va prokuror nazorati hujjatlarini tayyorlash masalalariga ham oydinlik kiritib ketilishi zarur, deb hisoblaymiz. Prokuratura organlari tomonidan qonunlar ijrosini tekshirish qonunlarning buzilayotganligi to'g'risidagi arizalar va boshqa ma'lumotlar asosida, shuningdek, qonuniylik ahvoli prokuror tomonidan choralar ko'rilishini talab qiladigan holatda ekanligidan kelib chiqqan holda qonunda belgilangan tartibda o'tkaziladi. Shuningdek, qonunlar ijrosi yuzasidan tekshirishlar o'tkazishga ish rejaları, hay'at majlisi, muvofiqlashtiruvchi va idoralararo kengashlar qarorlari, Bosh prokuratura rahbariyati tomonidan ijrosi talab qilingan hujjatlar va qonunda nazarda tutilgan boshqa holatlar asos bo'ladi. Qonunlar ijrosi yuzasidan tekshirishlar, asosan, tegishli mutaxassislarni jalb qilgan holda o'tkaziladi. Tekshirishning yo'nalishidan qat'i nazar, bu obyektida qabul qilinayotgan huquqiy hujjatlarning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga muvofiqligi, shuningdek, fuqarolar va yuridik shaxslar murojaatlarining hal qilinishi hamda huquqiy xizmat ishining samaradorligini o'rganishga kompleks yondashish talab qilinadi. Tekshirishlar nazorat qiluvchi rahbar tomonidan tasdiqlangan reja asosida o'tkazilib, belgilangan muddatda yakunlanishi, tekshirishga mas'ul bo'lgan xodim shu vaqt mobaynida mutasaddi

mansabdor shaxslardan qonun buzilishiga sabab bo'lgan holatlar bo'yicha batafsil tushuntirishlar olib, barcha hujjatlarni jamlab, natijasi haqida nazorat qiluvchi rahbarga ma'lum qilishi va prokuror nazorati hujjatlari loyihalarini tayyorlashi lozim. Tekshirishga bir necha xodim ijrochi sifatida jalb etilganda, ro'yxatda birinchi ko'rsatilgan shaxs ijro uchun asosiy mas'ul hisoblanadi. Tekshirishda ishtirok etgan xodimlar tekshirilgan obyekt muqaddam nazorat idoralari tomonidan o'tkazilgan tekshirish natijalariga huquqiy baho berishlari va natijasi bo'yicha tavsiya kiritishlari zarur. Tekshirish natijalari bo'yicha hajmi 15 varaqdan ko'p bo'lmagan, umumlashtirilgan tahliliy ma'lumotnoma tuziladi va tekshirishga mas'ul bo'lgan prokuratura xodimi, jalb qilingan tegishli mutaxassislar, tekshirilgan obyektning mansabdor yoki javobgar shaxslari tomonidan imzolanadi. Ma'lumotnomaga ilova qilinayotgan boshqa hujjatlar tuzgan, shuningdek, tekshirilgan obyektning mansabdor yoki molga javobgar shaxslari tomonidan imzolanadi. O'zbekiston Respublikasining «Prokuratura to'g'risida»gi Qonuniga muvofiq, protest, qaror, taqdimnoma, ariza va ogohlantirish prokuror nazorati hujjatlari hisoblanadi. Huquqbuzarliklarning oldini olish va profilaktika qilish qonun buzilishini bartaraf qilish vositasi sifatida qaralmog'i lozim. Tekshirishda aniqlangan holatlar mehnat jamoasida ko'rib, natijasi ommaviy axborot vositalarida yoritilishiga ustuvor ahamiyat beriladi. Har bir tayyorlangan prokuror nazorati hujjati xususiyatiga ko'ra nomlanishi, prokuratura organlarida ish yuritish tartibiga asos qilingan holda sana qo'yilishi va raqamlanishi lozim. Prokuror nazorati hujjatlari «Prokuratura to'g'risida»gi Qonun talablariga binoan, tegishli prokuror yoki uning o'rinbosari tomonidan imzolanadi. Umumiy nazorat sohasida prokurorning vakolatlari, asosan, O'zbekiston Respublikasining «Prokuratura to'g'risida»gi Qonuni 22-moddasida o'z aksini topgan. Biroq, shuni aytish joizki, «Prokuratura to'g'risida»gi Qonunda prokurorning vakolatlari ro'yxati faqat uning qonun buzilishiga yo'l qo'yilganligi haqidagi kelib tushgan ma'lumotlar va prokurorda qonun buzilishi hollari to'g'risida bo'lgan ma'lumotlar asosida amalga oshiriladigan umumiy nazorat tartibidagi tekshirishlarni o'tkazishi bo'yicha faoliyatiga nisbatan ishlab

chiqilgan. Prokuror bu borada ham tekshirish o'tkazgunga qadar, ham undan keyin foydalaniladigan bir qator boshqa vakolatlarga ega. Ushbu vakolatlar huquqning boshqa manbalari, xususan, jinoyat protsessual, fuqarolik protsessual, mehnat, jinoyat-ijroiya, m a'muriy-huquqiy, shuningdek, O 'zbekiston Respublikasi Bosh prokurorining buyruqlari va ko'rsatmalariga asoslangan. Prokuror qonunlarning ijro etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish jarayonida o'z vakolatlari doirasida:

- vazirliklar, davlat qo'mitalari, idoralarning, korxonalar, muassasalar, tashkilotlarning, harbiy qismlaming hududida va xonalariga moneliksiz kirishga, tekshirishlar o'tkazishga, tekshirish uchun qarorlar, farmoyishlar, buyruqlar va boshqa hujjatlarni, qonuniylikning holati to'g'risidagi va uni ta'minlashga doir chora-tadbirlar haqidagi ma'lumotlarni talab qilishga;
- davlat organlari, harbiy qismlar, vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarining harbiy tuzilmalari rahbarlari va boshqa mansabdor shaxslaridan ular tasarrufidagi korxonalar, muassasalar, tashkilotlar faoliyatini tekshirish, taftish o'tkazishni, idoraviy va idoraviy tekshirishlar o'tkazish uchun mutaxassislar ajratishni talab qilishga;
- mansabdor shaxslar va fuqarolaming qonun buzilishi xususida og'zaki yoki yozma tushuntirishlar talab qilishga haqlidir. Qonun buzilishi aniqlangan taqdirda, prokuror qonun hujjatlarida nazarda tutilgan choralami ko'rishga majbur. Tekshirishlar o'tkazganda, prokuror xo'jalik faoliyatining u yoki bu sohasi bo'yicha mutaxassislar jalb qilishga haqli. Tekshirishlar o'tkazilishi to'g'risidagi ma'lumotlar, huquqiy hujjatlar va boshqa kerakli hujjatlar hamda axborotlami taqdim etish, mutaxassislar jalb qilish, prokuraturaga kelish va qonun buzilishi sohasidan tushuntirishlar berish barcha organlar, mansabdor shaxslar va fuqarolar uchun prokuror talab qilgan taqdirda majburiydir. Tekshirish, taftish, idoraviy va idoraviy ekspertiza prokuror belgilagan muddatda o'tkazilib, natijalar haqida maiburiv__ tartibda prokurorga ma'lumot berilishi kerak jarmaganliklari uchun qonun bilan belgilangan tartibda javobgarlikka tortiladilar. Qonunlar ijrosini tekshirish. Prokurorlar davlatdagi qonuniylik holatida bevosita aks etayotgan ustuvor yo'nalishlami tanlab olishlari lozim deb baholaydilar. Xususan, 1. Baskovning fikri bo'yicha, bu yo'nalishlar 9

tani, A. Davletovning fikri bo'yicha 11 tani, amaliyotchi A. Melnikovning fikri bo'yicha 5 tani tashkil etadi. Bizningcha, prokurorlarning bu boradagi faoliyatlari bevosita o'z hududlarida bo'lgan qonuniylik ahvolidan kelib chiqqan holda tashkil etilishi lozim. Bunda asosiy ish hajmi bevosita shaharlar va tumanlar prokuraturalari hissasiga to'g'ri kelinishi unutilmasligi darkor. Albatta, jamiyat va davlat rivojlanishi uchun umumahamiyatli bo'lgan sohalar bundan mustasno. Yuqorida ko'rsatilganlardan kelib chiqqan holda bizningcha, quyidagilarni ta'minlash maqsadga muvofiq deb hisoblanishi lozim: • vazirliklar, davlat qo'mitalari, idoralar, fuqarolarning o'zino'zi boshqarish organlari, jamoat uyushmalari, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, harbiy qismlar, vazirliklarning, davlat qo'mitalarining, idoralarning harbiy qismlari, hokimlar va boshqa mansabdor shaxslar tomonidan qonunlarning aniq va bir xilda ijro etilishini va ular tomonidan qabul qilinayotgan huquqiy aktlarning Konstitutsiya va qonunlarga mosligini nazorat qilish va ta'minlash prokuratura idoralari alohida e'tibordagi va ustuvor yo'nalishi deb baholanishi lozim. O'zbekiston Respublikasi prokuraturasining mazkur yo'nalish bo'yicha mansab xodimlari, viloyat, unga tenglashtirilgan shaharlar, tumanlar, tumanlararo va ixtisoslashtirilgan boshqa prokuraturalar prokurorlari o'z hududlaridagi qonunchilik ahvoli yuzasidan batafsil ma'lumotga ega bo'lishlari, qonunchilikni ta'minlash borasidagi faoliyatlarini aynan shu mansab xodimlari asosida olib borishlari kerak. Bu faoliyatini amalga oshirish borasida, birinchidan, tegishli nazorat idoralari va boshqa davlat idoralari joylardagi qonunchilik ahvoli, iqtisod sohasida o'tkazilayotgan islohotlarning jarayoni, ijtimoiy sohada o'zgarishlar, ularning borish dinamikasi va to'liqsizlik qilayotgan omillar yuzasidan tegishli ma'lumotlarni talab qilib olinishi. Ikkinchidan, to'plangan ma'lumotlarni to'liq va chuqur tahlil qilish, ular orasidan prokuror ta'sir choralari qo'llanishi talab qilinayotgan konkret yo'nalishlar va tarmoqlarni aniqlash zarur.

Qonunlar ijrosini tekshirishning asosiy omili sifatida tekshiruvlarning aniq va yuqori saviyada rejalashtirilishini olish mumkin. Boshqaruv idoralari, mahalliy hokimiyatlar, nazorat idoralari, mansabdor shaxslarning fuqarolar va yuridik

shaxslarning huquqlarini poymol etuvchi noqonuniy huquqiy aktlarini aniqlash va ularga protest keltirish masalasini hal etish umumiy nazorat faoliyatining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Prokurorlarning bu faoliyatiga sistemali va doimiy xarakter berish uchun, chiqarilayotgan huquqiy aktlarning Konstitutsiya, Qonunlar, Prezident Farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlariga mosligini har bir chorakda kamida bir marotaba tekshirilishini tashkil etish zarur. Bu borada alohida e'tiborni:

- hokimlar, respublika vazirliklari rahbarlari, idoralar, konsemlar, korporatsiyalar, assotsiatsiyalar, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish viloyat, shahar va tuman organlarining normativ hujjatlarining qonuniyligiga;
- davlat idoralarining rahbarlari va mansabdor shaxslarining fuqarolarga ma'muriy jazo qo'llash haqidagi qarorlarining qonuniyligiga qaratilishi shart. Noqonuniy aktlar protest keltirish yo'li bilan bekor qilinishi yoki qonunga muvofiqlashtirilishi lozim. Protest tegishli mansabdor shaxs yoki idora tomonidan rad etilgan holda belgilangan 1 oylik muddat ichida sudga protestni rad etish haqidagi qaror noqonuniy ekanligini tan olinishini talab qilib, ariza kiritilishi lozim. Xuddi shuningdek, hududiy prokurorlar, respublika boshqaruv idoralarining qonunga zid huquqiy aktlari aniqlangani holda respublika prokuraturasiga tegishli taqdimnoma bilan chiqishlari lozim. Fikrimizning dalili sifatida, 2001-yilda respublika prokuratura idoralari tomonidan yuqorida ko'rsatilgan idora va mansabdor shaxslarning 10665 ta qonunga zid bo'lgan huquqiy aktlariga protestlar keltirilganligini misol tariqasida keltirishimiz mumkin. Bulardan 4451 tasi yoki 41,7 % i davlat ma'muriy organlarining mansabdor shaxslari va fuqarolarni ma'muriy javobgarlikka tortish haqidagi qarorlariga nisbatan kiritilgan.

Deyarli har uchinchi prokuror protesti 3083 ta yoki 28,9 % i ijtimoiy soha bo'yicha, ulardan 2110 tasi, ya'ni 68,4 % i ish beruvchilarning, Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligining joylardagi idoralarining xizmatchi va ishsizlarning mehnat huquqlarini buzuvchi buyruq va ko'rsatmalarini bekor qilish uchun kiritilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. В.И. Басков. Прокурорский надзор. М., «БЕК», 1998.
2. А.Ж. Давлетов. Прокурорский надзор. Н., «Bilim», 1999.
3. Прокурорский надзор в Российской Федерации. (Под редакцией А.А. Чувилова). М., 2000.
4. Jinoyat protsessi (Umumiy qism). (Z.F. Inog'omjonova umumiy tahriri ostida.) T., «Yangi asr avlodi», 2002.
5. Jinoyat protsessi (Maxsus qism). (Z.F. Inog'omjonova umumiy tahriri ostida.). T., TDYI, 2003.
6. Уголовный процесс. Учебник. (Под редакцией Е.Н. Никифоровой). Т., 2002.
7. М.А. Ковалёв. Прокурорский надзор над соблюдением прав личности при рассмотрении преступлений. М., 1981.
8. О.М. Madaliyev. Jinoyat ishlarini birinchi instansiya sudlarida ko'rilishida prokuror ishtiroki. T., TDYI, 2005.
9. О.М. Madaliyev. Sud tergovi jarayonida prokurorning protsessual mavqeyi va ayblovni isbotlash majburiyati. O'quv-uslubiy qo'llanma. T., TDYI, 2006.